

que evidentment és una grafia aproximada de *gondrina* (DECH III, 165a15ss.). Notem, a més, la curiosa forma *colodrínes* «Schwalben» que dona el *Voc. Cat.-Al.*, 1502; pot haver-hi una relació entre aquesta darrera forma i *colobrina* que duu Lluís d'Aversó (c. 1398) en el *Torc.*, 290, 18? —²³ A Benasc s'usa *andaderas* 'minoves' (Ferraz, *ARib.*, p. 21), on es dona l'exemple: «Talla les *andaderas* al bi-diello (=vedell)»; cf. cast. *golondrinos* 'tumor debajo del sobaco', per ser penjat allí com el niu de l'oreneta sota el ràfec (DECH III, 165a56); pot venir d'un *HIRUND(IN)ARIA; sembla anar amb aquesta forma *Andarelles*, que JCoromines té registrat com a nom d'una vall a Moixent (Vall de Montesca, 1962). —²⁴ Notem un exemple d'*orenol* en un doc. de 1553 d'Eivissa: «q[ue] li sien pagades tres lliuras per tots los drets, so és, seta y oferta, en tal q[ue] sien quatre antorxes noves o ver q[ue] sien *orenols*» (Macabich, *Sta. M. La M. Crón.*, p. 32); el sentit no ens queda clar.

ORENGA, planta esp. *Origanum vulgare*, del llatí ORIGĀNUM, i aquest del gr. ὀρύγανος id. □ 1.ª doc.: *oregan* i *orenga*, en textos del S. XIV.

La forma *oregan*, de la qual ha resultat *oréngan* (> *orenga*) per la propagació de la nasal per anticipació, figura en alguns textos de medicina popular del S. XIV: *Tresor de pobres*, 24; *Libre de les Med. Part.*, 132, i a més en un text català jueu, mig occità, de c. 1375 (*Rom.* XLIX, 382). Però ja en el mateix segle 15 (1575, *OPou*, *ThPu.*, p. 50; 1617, Agustí, *Secrets d'Agri.*: «La *orenga*, dita altrament *moradux bastart*, vol la terra aspre, vol fems, aygua fins és gran» (*AlcM*); *DTol.*, Lacav. 1696 etc. Avui és d'ús general en tot el domini lingüístic (veg. la seva distribució fonètica en *AlcM*, s. v.),¹ excepte alguna part de l'extrem nord-occidental on ha estat reemplaçat pel seu sinònim *moradux bort*, o simplement *moradux* (planta molt semblant, *Origanum majorana*).² S'ha usat en refranys com el famós «Si vol que l'amor te prenga, dona-li un ramet d'*orenga*», que apareix a més en una cançó popular en forma una mica diferent: «Si vols que l'amor t'atenga / dona-li un brot de ram d'*orenga*, / d'*orenga* o de llessamí» (MilàF, *Romllo.*, 1882, 571.9).

Mot conservat a més en castellà *orégano*, portuguès *o(u)régão* (en galleg *ourégano* és savi, *ourógo* més popular, Sarmiento, *CaG.*, 94v, 132v, A179r), i en italià *règamo* (amb variants dialectals com sic. *riganu*, calabres *ariganu*, tarent. *arienu* etc.) (*REW*, 6099). Són derivacions sàvies: el fr. *origan*, oc. ant. *origami*, *origan*. La forma catalana juntament amb la castellana, portuguesa i la italiana *règamo* suposen una base amb ĭ que no està ben explicada.³ M-L. (*REW*, 6099) parteix d'ORIGĀNUM, sense explicacions, però la quantitat

amb ĭ és la que han acceptat els lèxics clàssics (per exemple Ernout-M.), i si bé és veritat que en llatí sols apareix en vers una vegada i en autor bastant tardà (Serenus Samònicus, S. III), en grec són igualment freqüents les grafies ὀρύγανος i ὀρὲγανος, ço que ja indica que la vocal era llarga, i el mot figura diverses vegades en els iambes d'Aristòfanes.

Aquest estat de coses en català i la duplictat de les formes en italià, *règamo* enfront dels dialectals *riganu* (sic.), *ariganu* (calabr.), que remunten a una base amb ĭ, assenyalen la presència de dues variacions en llatí, amb ĭ i i, potser procedents ja del grec mateix. Segons fa constar Boisacq aquesta planta era oriünda d'Àfrica, i suggereix la possibilitat que prengué el seu nom d'allí. En efecte, la procedència forastera podria ser causa de la vacil·lació en la quantitat vocàlica, intervenint-hi diversos factors, com per exemple etimologia popular; sobre aquest punt, veg. DECH IV, 292b-293a; i per a més detalls el llarg article de Bertoldi sobre els noms d'*orenga* en les llengües romàniques (*RLiR* II, 140ss.).

AlcM inclou *orengar* 'lloc on abunda l'*orenga*' com a usual a Mall., i esmenta a més un topònim *S'Orengar* en la muntanya del Castell d'Alaró.

¹ PzCabrerero dona per a Eiv. *urengue*; JCoromines va registrar el topònim *Racó l'orenga* a Castell de Castells (Com. de Dènia); *orenga* és vivaç a més a la zona xurra d'Ènguera-Canal de Navarrés (on la tenim registrada el 1965). —² Masclans (1981), s. v. *orenga*, localitza l'ús de *moradux* amb el valor d'*orenga* a Betesa (Alta Rib.) i a les Esglésies i Manyanet (Pallars J.). Notem que en francès és molt estès *marjolaine*, i en italià *règamo* i *maggiorana* són sinònims. —³ Notem que es dona sovint el canvi de $\epsilon > \varphi$ en italià en mots d'accentuació esdrüixola.

Orenol, *orenola*, *orenyola*, V. *oreneta* Oresa, V. *orat* Orèxia 'desig, apetit' [DFa.], terme de medicina, pres del gr. ὀρεξίς id. *Orfa*, *orfandat*, V. *orfe*

ORFE, ÒRFENA, del llatí tardà ὄρφηανος id.¹, i aquest del gr. ὄρφανος id. □ 1.ª doc.: S. XIII, Llull.

Orfe i *òrfena* figuren com a adjectius en el següent passatge de Muntaner: «—Senyor —dixeren ells—, nós som de la terra *òrfena* de Sicília, desenparada de Déu, --- nós venim a la santa reial majestat vostra de part d'aquell *orfe* poble» (*Cròn.*, cap. 54, ed. Barc., I, 114.4-9); *orfe*, *òrfena* en JMarch (1371), 1639; Aversó (c. 1398), 650, 1, 313, 2; SiVicentF «--- maridar tal *òrfena* ---» (*Sermons* III, 255.11), *òrfenes* (ib. I, 187.18); 1472, JEsteve «*Orfe*: Orbus. Patre privatus» (n. 8). El plural d'*orfe* es dona normalment com a *òrfens* en els textos medievals: en Llull, *Merav.* (*AlcM*); Jaume I (*Cròn.*, cap. 36, ed. Barc., I, 96); Muntaner: «--- tot sant rei és tengut de ajudar a *òrfens* e a pubills e a vídues» (*Cròn.*, cap. 54, I, 114.24; cap. 297, IX, 20.20); c. 1460, *Spill*, 12609. En el sentit figurat de 'mancat, privat d'alguna cosa' apareix en el següent passatge de *Vita Chr.* de Villena: «[ells] ab